

“SAĞLIKLI YAŞAM!” SLOGANI ETRAFINDA ŞEKİLLENEN YENİ TÜKETİM BİÇİMLERİ¹

M. Çağlar KURTDAS²

Özet

Sağlık, yaşamının en temel ve vazgeçilmez unsurlarındandır. Sağlık ve hastalık söz konusu olduğunda bilimsel bilgiye dayalı modern tıbbın bu alanda neredeyse tek otorite olması sağlık ve hastalık konusunu uzun bir süre anlaşılması ve ulaştırılması zor bir hale getirmiştir. Ancak günümüzde gerek modern tıp gerekse de toplumsal ve kültürel alanda ortaya çıkan yeni anlayış ve gelişmeler sağlık bilgisinin toplumsallaşmasına neden olmaktadır. Sağlığın toplumsallaşması bir yandan sağlık bilgisinin ulaşılabilirliğini artırmış, popülerleştirmiş, sağlığı bireyselleştirmiş ve aynı zamanda sağlığı bir meta haline de getirmiştir. Medikalizasyon süreçleriyle birlikte insan yaşamı her geçen gün biraz daha tıbbın denetimi ve kontrolü altına girerken bir yandan da “sağlıklı yaşam” söylemleriyle sağlık, piyasada alınıp satılabilen bir meta haline gelmektedir. Günümüzde hemen hemen tüm iletişim kanallarının başlıca konularından biri haline gelen sağlık ve sağlıklı yaşam söylemi sağlık konusunda bilinçlenme düzeyini artırırken aynı zamanda da bireyleri birer sağlık tüketicisi haline getirmektedir. Bu bakımdan sağlık ve sağlıklı yaşam söylemi büyük ölçüde tüketim toplumu dinamikleri içinde bir tüketim aracı ve tüketim biçimi olarak işlev görmeye başlamıştır. Bu çalışmada sağlık bilgisinin toplumsallaşarak bireylerin bilinç düzeylerini artırmasının yanında “sağlıklı yaşam” söylemlerinin tüketim toplumu bağlamında analizinin yapılmasına çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, Sağlıklı Yaşam, Modern Tıp, Tüketim, Medikalizasyon

"HEALTHY LIVING!" SPEECH SHAPED AROUND NEW FORMS OF CONSUMPTION

Abstract

Health is one of the most fundamental and indispensable element of life. Modern medicine is almost the only authority in health and disease. So health is not well understood and could not be reached for a long time. Today modern medicine and in the cultural sphere occurring new insights and developments, has led to the socialization of health information. This allows increased access to health information. Health has been popularized and individualized. At the same time, health has become a commodity. With medicalization process has entered human life every day under the supervision and

¹ Bu makale, İksad tarafından düzenlenen 2.Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, ckurtdas@adiyaman.edu.tr

control of a little more medicine. Also "healthy life" discourse on health, has become a commodity bought and sold on the market. today increased the level of awareness about health but also individuals who are making a health care consumer. In this respect, health and wellness rhetoric largely consumer society have started to function as a means of consumption and consumption patterns in dynamics. In this study, socialization of health information, increasing the awareness of individuals and the health is a commodity will be studied in the context of analyzing the consumption society.

Keywords: Health, Healthy Living, Modern Medicine, Consumption, Medicalization.

Giriş

Yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan sağlık kavramı her ne kadar modern tıp ve ona ait kavramları çağrışırsa da toplumsal yapıya bağlı olarak şekillenip değişir ve bu bakımdan sağlık biyolojik bir sorun olmanın ötesinde sosyal ve kültürel bir olgudur. Özellikle günümüzde sağlık üzerinde kültürün etkilerinin daha fazla olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü değişen toplumsal yapıya bağlı olarak sağlık ve hastalık algıları da değişmektedir. Geçmişte daha çok biyolojik bir sorun olarak algılanan sağlık-hastalık olgusuna günümüzde sosyo-kültürel ve ekonomik etkenlerinde içinde bulunduğu çok boyutlu bir bakış açısıyla bakmak gerekmektedir.

Her toplumun ve her dönemin sağlık-hastalık anlayışı toplumsal yapı tarafından şekillendirilmektedir. Buna göre günümüz sağlık anlayışında özellikle kültürün etkileri daha fazla hissedilmektedir. Geçmişte modern tıbbın denetimi ve kontrolünde olan sağlık-hastalık kavramları modern tıbbın yanında ve kültürel anlamlarıyla kültürün bir parçası haline gelmiştir. Sağlık kavramına ilişkin değişen yönlerin başında da sağlık bilgisinin toplumsallaşması ve popülerleşmesi gelir. Artık sağlık ve hastalık alanında bireyler daha fazla bilgiye sahipler ve bu konuda istedikleri bilgilere rahatça ulaşabilecek durumdadır. Bu durumun ortaya çıkmasında kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasının yanı sıra sağlık ve hastalık algısının toplumsal yapının değişmesine bağlı olarak değişimi gelmektedir. Geçmişte sağlık ve hastalık kavramları doktor, hastane, ilaç, tetkik, operasyon kavramlarını çağrıştırırken, günümüzde sağlık; sağlıklı yiyecekler, vitamin hapları, spor, alternatif tıp, anti-aging gibi kavramları çağrıştırmaktadır. Artık sağlık, günlük yaşamın ve kültürün bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde bireyler gün geçtikçe sağlık-hastalık hakkında daha fazla bilgiye sahip olmaktadır. Ancak böylece hayatımız gittikçe daha fazla sağlık-hastalık etrafında dönmekte ve yaşam daha fazla medikalize edilmektedir. Bireyler bir yandan değişik kaynaklardan elde edilen bilgilerle sağlık hakkında daha fazla söz sahibi olup, tedavi sürecine daha etkin ve bilinçli katılabilmekteyken bir yandan da gittikçe daha fazla "sağlık tüketicileri" haline gelmektedir.

Sağlığın Popülerleşmesi, Bireyselleşmesi ve Medikalizasyon Süreci

Sağlık ve hastalık kavramı uzun bir süre sadece biyolojik bir sorun olarak görüp çözümler de bu bakış açısının dışına çıkamamıştır. Bu bakımdan günümüz tıp anlayışı olan modern tıp hastalığa profesyonel bir bakış açısı ile bakıp hastalığı daha çok klinik süreçleri ile açıklayıp tedavi etmeye yönelmiş bir anlayışın ürünüdür. En genel anlamda modern tıp; bilimsel bilgi ve bulguların ışığında insanlara temel sağlık hizmetleri sunma, sağlık-hastalık sorunlarına çözüm getirme usullerinin adıdır (Kızılcılık,1995:39). Modern tıp, sağlıkla hastalık arasında kesin ve gözle görülebilir bir hat çizmeye çalışır, normal durum hastalığın olmadığı, anormal durum ise hastalığı ifade eder ve bunun sonucunda normal ve anormal arasındaki ayırım modern tıbbın temelini oluşturur. Normal ile anormal arasındaki fark ise ampirik olarak test edilebilen, nicel terimlerle tanımlanıp ölçülebilen bir farktır (Bauman,2001:157). Bu bakış açısıyla beden bir tür makinedir ve modern tıp rahatsızlık ve hastalığı makine bedeninin parçalarının işleyişinin bozulması olarak bakar (Turner,2011:239). Bu yaklaşımın sonucunda modern tıba göre hastalıkların sebebi bedenin normal işleyişini bozan iç veya dış etkenlerdir. Tıp biliminin uygulayıcısı olan doktor normal işleyişi bozan etkeni bularak buna uygun müdahaleyi yapar. Modern tıba göre sağlıklı olmak hastalığın bulunmaması demektir (Fişek,1983:1).

Modern tıbbın bu yaklaşımı sonucu özellikle 17. ve 18. yy'larda hastalık giderek hastanın subjektif deneyimlerinden kopararak objektif bir tıp sistemine, ölçümlere indirgenmiştir (Çabuklu,2004:104-105). Doktorlar teşhis için hasta açıklamalarını ve deneyimlerini dikkate almadan klinik enstrümanlar kullanarak hastalıkları teşhis ve tedaviye yönlendirilmiştir (Bilton vd,2008:355). Hastalığa profesyonel bir bakış açısı ile bakıp hastalığı daha çok klinik süreçleri ile açıklayıp tedavi etmeye yönelmiş olan modern tıp, bu yaklaşımı ile hastanın subjektif deneyimlerini göz ardı ederek ilgisini sadece hastalığa vermiştir. Böylece hastayı tedavi sürecinden dışlayarak sağlık-hastalık alanında aşılması ve anlaşılması zor bir kurumsal otorite haline gelmiştir. Bu yönü ile tıp (sağlık-hastalık) bilgisinin topluma yayılması ve toplumsallaşması çok uzun bir dönem mümkün olmamıştır. Ancak günümüzde sağlık-hastalık bilgisinin geçmişin aksine daha ulaşılabilir olduğunu ve toplumsallaştığını söyleyebiliriz.

Son dönemlerde gelişen yeni anlayışlarla gerek doktorların gerekse de sıradan insanların sağlık-hastalık alanına bakışını ve uygulamalarını değiştirmiş ve sağlık bilgisinin topluma yayılması ve toplumsallaşması konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Günümüzde hastalıktan çok sağlık ve sağlıklı olmak konusunun ön plana çıkması, halk sağlığı ve önleyici tıp anlayışının giderek önem kazanması ve hekimlerin hasta deneyimlerini ve toplumsal destek mekanizmalarını daha önemseyici yaklaşım sergilemeleri klasik ortodoks tıp anlayışından farklı olarak sağlık-hastalık bilgisinin ve uygulamalarının topluma yayıldığı ve toplumsallaştığını göstermektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1947'de yapmış olduğu tanımda sağlığı; sadece hastalık ya da sakatlık hali olarak değil, tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik hali olarak tanımlar ve bu tanım bütüncül bir yaklaşımı içinde barındırır (Cockerham-Ritchey,1997:34). Bu yaklaşıma göre sağlık ve hastalık sosyal yapı içinde meydana gelir ve onun tarafından şekillendirilir (Mechanic,1978:26). Bu yaklaşım sağlık konusunu biyolojik sınırlılıkların içinden kurtararak sosyal ve kültürel bir olgu haline gelmesinde önemli katılar yapmıştır. Sağlığın sosyal bir boyut kazanması ise onun toplumla bütünleşmesine yol açmıştır.

Sağlığın toplumsallaşması konusunda özellikle toplumsal alanlarda meydana gelen gelişmeler önemli bir etkiye sahiptir. Artık bireyler yaşamları hakkında seçimler yapabilmek için değişik kaynaklardan edinerek kullanabildiği daha fazla bilgiye erişebildikleri bir çağda yaşamaktadır. Sağlık bilgisi ve sağlık hizmetleri söz konusu olduğunda da aynı durum söz konusudur. Günümüzde bireyler giderek artan ölçülerde “sağlık tüketicileri” haline gelmekte, kendi sağlık ve refahlarına ilişkin etkin bir duruş benimsemektedirler (Giddens,2005:143). Sağlıklı olmak ve sağlık hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyen bireyler çok çeşitli kanallar aracılığı ile sağlık bilgisine ulaşmakta, her geçen gün daha fazla bilgiye sahip olup çeşitli sağlık hizmetlerine olan talepleri de yükseltmektedir.

Sağlık bilgisinin toplumsallaşmasının diğer bir boyutu da sağlığın popülerleşmesidir. Gündelik hayatın hemen her alanında ve artan bir biçimde sağlık konuları konuşulmakta ve etkili olmaktadır. “Sağlıklı yaşam” hemen tüm insanlar için günlük yaşamın temel söylemlerinden biri olmuş ve hayat tarzının vazgeçilmez noktalarından biri haline gelmiştir. Hasta olmamak, sağlıklı kalabilmek, zinde bir beden, uzun yaşamın sırları, alternatif tıp vb. konular günlük yaşamın vazgeçilmez konularıdır. Dahası, bu konulara ilişkin söylem ve bilgilere hemen tüm kitle iletişim araçlarında rastlanmakta ve kolayca ulaşılabilir. Bu durum sağlığın günümüzde oldukça popüler bir konu haline gelmesine yol açmıştır.

Sağlık bilgisinin topluma yayılması ve popüler hale gelmesinin dikkat çekici bir diğer noktası da sağlığın bireyselleşmesi konusudur. Sağlık konusunda artık hemen herkes bazı temel bilgilere ulaşabilmekte ve sağlıklı yaşam hakkında çeşitli fikirle sahip olabilmektedir. Bu durum sağlık alanında kamusal ve halk sağlığı alanlarının yanında kişilerin bireysel olarak sağlıklarından sorumlu oldukları bir alan da yaratmaktadır ve bu alan her geçen gün daha da genişlemektedir.

Günümüzde hastalık kavramından çok sağlıklı yaşam kavramına doğru bir kültürel geçiş yaşanmaktadır. Özellikle batı toplumlarında, sağlık sorunlarına, kendi kendine çözüm bulmayı amaçlayan anlayış yaygınlaşmakta, sağlık/hastalık meselesi, toplumsal ya da kamusal bir sorun olarak değil, bireyim gündelik yaşam deneyimi ve yükümlülüğü olarak inşa edilmektedir (Sezgin,2011a:17-34). Özellikle batılı toplumlarda aktiflik ve bireyciliğe yapılan özel vurgunun sonucunda hasta olmak bireysel sorumluluk, aktif olmamak ve başarının olmamasını içerir (Turner,2011:241). Böylece sağlık herkesin kendi sağlığından sorumlu olduğu bir konu haline gelmektedir. Bireyin sağlıklı olabilmesinin ön koşulu sağlık-hastalık konularında bilgili olmak zorunluluğudur. Öncelikle herkes sağlığın önemini kavramış olmalı ve onu korumak için çaba göstermelidir (Öztek,2001:295). Bu bakış açısıyla sağlık teşvik edilir ve insanlara seçme gücüne sahip oldukları fikri sık sık hatırlatılır. Hastalıklara karşı önlem alınabilir, sağlık bedenler inşa edilip o, her türlü hastalıklara karşı korunabilir. Bunu yapmak ise bireyin birincil görevidir (Kaya,2011:25). Bunun sonucunda sağlıklı olmak olağan ve istenilen bir durum olmaktan çok gereklerine uyulduğu zaman elde edilebilecek bir durum olarak ortaya çıkmaktadır (Sezgin,2011a:34-80). Bunun sonucunda sağlıklı yaşam söylemi bireyler için adeta mutlaka yapılması gereken ahlaki bir yükümlülüğe dönüşmektedir. Hasta olmak artık bireyin sorumluluğundadır ve birey sağlık sorunları yaşıyorsa bu durumun sorumluluğu kendine aittir.

Sağlığın popülerleşmesi ve bireyselleşmesi sonucu ortaya çıkan başka bir durum da medikalizasyon olgusudur. Medikalizasyon; genellikle hastalık ya da rahatsızlık bakımından tıbbi olarak tanımlanmayan problem ve tedavilerin tıbbi problemler olarak tanımlanmasıdır. Örneğin, alkolizm, hiperaktivite vs. davranışların önce tıbbi olarak tanımlanması daha sonra da tıbbi destek sağlanacak bir problem haline gelmesini (Gabe-Bury-Elston,2004:59-60) anlatan bir kavramdır. Bundan yaklaşık 30-40 yıl öncesinde tıbbi literatürde ve günlük yaşam dilinde kullanılmayan; hiperaktivite (ADHD), anoreksiya, kronik yorgunluk sendromu (CFS), travma sonrası stres hastalığı (PTSD), panik atak, fetal alkol sendromu (PMS) vs. bir çok durum artık tıbbi profesyonellerin onları tanımlamasıyla beraber, yaygın olarak bilinen hastalık ya da rahatsızlık haline gelmişlerdir (Conrad,2007:3).

Medikalizasyon süreci, günlük yaşamın önemli bir kısmını tıbbin ilgi alanı içerisine çekerek, “sağlık” ve “hastalık” kavramlarını insan varlığının en önemli parçaları haline dönüştürmek suretiyle gerçekleştirilmiştir (Zola,1994:43). Medikalizasyon sürecinde, önceden tıbbi bir durum olarak ele alınmayan şeyler, daha sonra hastalık, işlev bozukluğu veya olası işlev bozukluğu sınıfına dâhil edilmekte ve dolayısıyla tıbbi tedavi kapsamına sokulmaktadır (Appelbaum,2011:101). Geçmişte ahlak dışı, günah ya da suç olarak adlandırılan alkolizm, zihinsel bozukluklar, uyuşturucu bağımlılığı, yeme bozuklukları, cinsiyet farklılıkları, cinsel bozukluklar vs. durumlar, günümüzde kusurdan hastalığa doğru hareket ederek tıbbi anlamlar içermektedirler. Bunun yanında endişe, adet, doğum, menopoz, yaşlılık ve ölüm gibi (Conrad,2007:6) günlük yaşamda daha önceden tıbbi olarak tanımlanmayan pek çok durum ya da dönem artık tıbbi olarak tanımlanıp ele alınmakta ve çoğu zaman bir hastalık olarak görülerek tıbbi tedavi süreci uygulanmaktadır.

Sağlığın popülerleşmesi ve bireyselleşmesi ile medikalizasyon süreci bir arada işlemektedir ve birbirlerinden bağımsız değildir. Çünkü medikalizasyon, günlük yaşamın önemli bir kısmını tıbbin ilgi alanı içine çekip, “sağlık” ve “hastalık” kavramlarını insan varlığının en önemli parçaları haline dönüştürmek suretiyle gerçekleştirilmiştir (Zola,1994:43). Bu süreçte öncelikle sağlık bilgisinin ulaşılabilir olması, popülerleşmesi ve bireyselleşmesi gerekmektedir. Bunun sonucunda günlük yaşamın ve günlük yaşam pratiklerinin tıbbileşmiş ve sağlık ve hastalık kavramları günlük yaşamın en önemli konularından biri haline gelmiştir.

Medikalizasyon geçmişte tıbbi olarak görülmeyen konuların tıbbin alanı içine dâhil edilmesi sürecidir. Bu süreç beraber günlük yaşama dair pek çok konu tıbbi olarak ele alınıp değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu durumun ortaya çıkardığı başka bir sonuçta sağlığın alınıp satılabilen bir meta haline gelmesidir.

Bir Tüketim Aracı Olarak Sağlık

Sağlığın bir tüketim aracı olmasının birbiri ile bağlantılı ve biri diğeri takip eden iki yönü vardır. Birincisi; daha önceleri devletin sunduğu bir hizmet olan sağlık hizmetlerinin neo-liberal politikaların etkisiyle özelleşerek ticari olması. İkincisi; hasta olsun veya olmasın bireylerin sağlık tüketicileri haline gelmeleri ve sağlığın bir tüketim aracı olması.

Birleşmiş Milletler tarafından 1978 yılında Alma Ata’da yapılan Temel Sağlık Hizmetleri konferansının sonuç bildirgesinin özü “herkes için sağlık”tı. Bu bağlamda sağlık ticarileştirilip alıp satılan bir şey değildir (Deppe,2011:53). Bu yüzden, sağlığın kâr ve sermaye birikimli bir “meta” ya dönüşmesi, bir sektöre dönüşüp endüstrileşmesi devletçe sınırlandırılmış, sağlık bir insan hakkı, sosyal bir hak olarak görülüp, hizmet sunumunda ve denetiminde devlet etkili olmuştur. Ancak 1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkan neo-liberal politikaların bir sonucu olarak dünyada sağlık özel sermayenin ilgi alanında girmiş ve sağlıkta bir endüstri ortaya çıkmıştır (Sönmez,2011:70). Neo-liberal politikalara göre sağlık, diğer her şey gibi, alınıp satılabilen bir metadır. Dolayısıyla sağlığın da arz talep dengesi içinde düşünülmesi gerekmektedir (Leys,2011:33; Yıldız,2008:32;Turner,2001:109). Bu politikalar gereği arz talep dengesi içinde düşünülen sağlık ve sağlık hizmetlerinden devletin elini yavaş yavaş çekmesi ve boşalan alanlara özel sektörün girmesi sonucunda sağlık metalaşmış, piyasa koşulları içinde alınıp satılabilen bir mal haline gelmiştir.

Kapitalist sistem içinde sağlık piyasadaki diğer metalar gibi bir mal haline getirilmekte ve sağlığın dağıtımı, kazanç gereksinimi ve verimlilik esaslarına göre şekillenmektedir (Turner,2001:109). Bugün tıp silah sanayinden sonra kârın en büyük olduğu alanı oluşturmaktadır. Sağlığın alınıp satılabilen bir meta olarak görüldüğü tıp, ekonomik bir olgu, bir süreç olarak tanımlanmakta ve kapitalist sistem içinde üretim sürecinin öğelerinden biri olarak görülmektedir (Ersoy,2001:73). “Tüketim toplumu” kavramı bağlamında özellikle batı ülkelerinde, insanlar sağlık ve hastalık konularında kendilerini uzman kişilere bırakmaya özendirilmiş ve güdülendirilmiştir. Sağlık ve hastalıkla ilgili her şeyi ele geçirmiş olan sağlık firmaları, tıbbi araç gereç üreticileri, insanları sağlıklı çevrede sağlıklı yaşama konusundaki temel insan haklarını ele geçirerek sağlıklı bir meta haline getirmişlerdir (Güleç,1990:58).

Sağlığın tüketim aracı olması sürecinde sağlık, piyasada sunulması gereken bir hizmet olarak kurgulanıp, bireyler sağlık piyasasında alış veriş yapan tüketiciler olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan sağlık hizmetleri piyasa örgütlenmesi içinde önemli bir rol oynamaktadır (Özdemir-Özdemir,2006:35). Sağlığın piyasa koşullarında ele alınmasında sağlık hizmetlerinin kişiye özgü hale getirilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Böylece birey kendi için gereken hizmetleri satın alan bir tüketici konumuna getirilmiş ve önemli bir pazar yaratılmıştır (Sezgin,2011a:16). Bu pazarın yaratılmasında ise günlük yaşamın tıbbileştirilmesi önemli bir rol üstlenmektedir. Buna göre geçmişte yaşamın doğal evreleri ya da doğal süreçler olarak kabul edilen pek çok kavram ve konu tıbbileştirilmiştir. Örneğin doğum, ölüm, menopoz, yaşlılık gibi kavramlar başta olmak üzere tıbbileştirilmiş ve bireyler birer sağlık tüketicisi haline getirilmiştir.

Sağlığın ticarileştirilmesinin en çarpıcı örneği, hastalık yaratılıp, yaratılan hastalıkları tedavi eden ilaçların geliştirilmesidir. Bu bakımdan günlük hayatın tıbbileştirilmesi “hastalık ticareti” olarak da adlandırılmaktadır. Tedavi satan ve sağlayanlar, pazarlarını genişletmek amacıyla tedavi edilebilir rahatsızlıkların sınırları genişletilmekte ve ilaç firmaları bu konuda sponsorluk yapıp ilaç tanıtımlarına (Çınarlı,2008:90) büyük paralar harcamaktadır. İlaç firmaları daha fazla ilaç satmak için hastalık icat etmekte, kendiliğinden geçebilecek önemsiz şikâyetleri ciddi hastalıklar olarak göstermekte, hayatın doğal dönemlerini ilaç kullanılması gereken hastalık dönemlerine dönüştürmektedir. Amaç herkesin bir hastalığının olması ve bu hastalık

için ilaç kullanmalarının sağlanmasıdır (Küçükusta,2008:23). Bu amaçla günümüzde günlük yaşamın tüm iniş çıkışları artık tedaviye muhtaç psikolojik bozukluk kategorisine dâhil edilmektedir. Sıradan şikâyetler korkunç hastalıklar olarak gösterilmekte ve her geçen gün çok sayıda insan hasta olarak etiketlenmektedir (Moynihan-Cassels,2006).

Sağlığın piyasa koşulları içinde arz talep dengesine indirgenmesinin bireysel etkilerinin yanında toplumsal etkileri de vardır ki bunların başında, toplumda gruplar ve sınıflar arası bazı eşitsizliklerin ortaya çıkması gelmektedir. Günümüzde pek çok toplum “sağlık hakkı” na anayasalarında yer vermiştir. Sağlık hizmetlerinin gelir, servet, ırk, dil, din, cinsiyet, toplumsal statü gibi etmenlere bağlı olmadan sunulması gerektiği öngörülmekteyken, sağlığın piyasa koşullarına bırakılıp metalaşması geniş halk kesimlerinin sağlık hizmetlerine ulaşımını sınırlamaktadır. Buna göre sağlık hizmetleri gereksinime göre değil, satın alma gücüne göre belirlenmektedir. Bunun sonucunda bazı kesimler sağlık hizmetlerinden yetersiz yararlanmakta ya da hiç yararlanamamaktadır (Şenatalar,2003:26;Yıldız,2008:32). Bu bağlamda pek çok ülke sağlık hizmetlerinden yararlanmayan ya da yetersiz yararlanan kesimler için destekleyici bazı önlemler devreye sokarak bu eşitsizliği ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak alınan bu önlemler her geçen gün daha fazla piyasa koşullarına teslim olan sağlık hizmetlerinin topluma eşit yayılması için yeterli olmamaktadır.

Sağlık alanında yaşanan gelişmeler artık sağlığın tüketilen bir olgu olduğu gerçeğini göstermektedir. Sağlık sorunlarına da postmodern bakış açısının gelişmesi ile beraber insan sağlığı tüketim toplumunun temel taşlarından biri olmuştur. Hastalığın ön planda olduğu modern dönemin ardından sağlığın ve sağlıklı olmanın ön plana geçtiği postmodern dönemde sağlık da tüketilen bir nesne gibi algılanmaktadır (Cirhinlioğlu,2003:131). Artık önemli olan sağlıklı kalabilmektir ve bunun da bazı kuralları vardır. Bu kurallar ise büyük oranda tüketim toplumunun dinamikleri içinde belirlenmekte ve uygulanmaktadır.

Sonuç

Sağlık ve hastalık kavramları her ne kadar tıbbi kavramlar ve olgular olarak görülse de tıbbi olduğu kadar sosyal ve kültürel de. Ancak sağlık ve hastalığın sosyal ve kültürel yönüne ilişkin bakış açısı uzun bir süre gelişmemiş ve dolayısıyla bu kavramlar modern tıba ait kavramlar olarak görülüp bu bağlamda ele alınmışlardır. Modern tıp bu anlamda sağlık ve hastalığı biyolojik bir sorun olarak ele alıp değerlendirmekte ve dolayısıyla konusunda aşılmaz ve anlaşılmaz bir otorite olmaktadır. Ancak değişen toplumsal yapıya bağlı olarak sağlık ve hastalığa dair bakış açısı ve değerlendirmeler de değişmiş/değişmektedir. Bu bağlamda günümüzde sağlık ve hastalık daha fazla toplumsallaşmış ve ulaşılabilir hale gelmiştir. Ancak bu durumun yarattığı sonuçlara bakıldığında genel olarak iki temel sonuçtan bahsedilebilir. Birincisi; sağlık bilgisinin toplumsallaşması ile birlikte sağlık konusunda bilgiye ulaşmada ve bilinçlenmede meydana gelen artış. İkincisi ise; sağlık bilgisinin toplumsallaşması, bireyselleşmesi ve yaşamın medikalizasyonu ile birlikte sağlığın bir meta haline gelmesidir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) sağlık tanımı sağlığa bütüncül bir bakış açısıyla bakmaktadır. Buna göre sağlık, sadece hastalık ya da sakatlık hali değil, tam bir

fiziksel, zihinsel ve sosyal iyilik halidir. Sağlığa bu bakış açısı sağlığa bütüncül bir bakış açısı getirmiş ve sağlığı modern tıbbın dar ve sınırlı biyolojik bakış açısından kurtulmasında önemli bir katkı sağlamıştır. Buna göre sağlık, tıbbi olduğu kadar sosyal ve kültürel bir olgudur ve toplumsal yapı tarafından şekillendirilir. Bu durum sağlığın bilgisinin toplumsallaşmasına, popülerleşmesine ve bireyselleşmesine yol açmıştır.

Sağlık artık günümüzde kültürel bir olgudur ve günlük yaşamın en vazgeçilmez ve popüler konularından biri haline gelmiştir. Geçmişte hastalık kavramı ön plandayken günümüzde sağlık kavramının ön plana çıkması “sağlıklı yaşam” söylemlerinin de popülerleşmesine yol açmıştır. Buna göre günümüzde hastalanmamaktan çok sağlıklı olmak, sağlıklı yaşam önemlidir. Bu konuda ki her konu ve bilgi de toplumun ilgisini çekmektedir. Bu durum sağlık konusunda artan bir bilinçlenme yaratmıştır. Sağlık bilgisinin daha ulaşılır ve anlaşılır hale gelmesi bireylerde artan bir bilinçlenmeyle beraber sağlıklarından da kendilerinin sorumlu olduğu bir alan yaratmıştır ki bu durum sağlığın bireyselleşmesini beraberinde getirmiştir. Buna göre sağlık artık kamusal olduğu kadar hatta daha fazla bireysel bir konudur. Sağlığı korumakta, hastalanmakta bireyin eylemlerine bağlıdır ve bu konuda yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

Sağlığın toplumsallaşmasının diğer bir etkisi de sağlığı bir tüketim aracı haline gelmesidir ve bunun iki yönü bulunmaktadır. Birincisi; önceden bir kamu hizmeti olarak sunulan sağlık hizmetlerinin neo-liberal politikaların etkisiyle piyasada alınıp satılabilen ve arz talep dengesine göre şekillenen bir meta haline gelmesidir. Buna göre sağlık hizmetleri uzun bir süre bir kamusal hizmet olarak görülmüş ve o bağlamda ücretsiz olarak sunulmuştur. Ancak günümüzde sağlık hizmetleri büyük oranda ücretli bir hizmet olarak sunulmaktadır. Sağlığın meta haline gelmesinde ikinci boyut ise sağlığın popülerleşmesi ve bireyselleşmesine bağlı olarak sağlığın tüketim aracı olmasıdır. Bu durum ise “sağlıklı yaşam” sloganı etrafında bireylere sağlıklı yaşamın elde edilebilir bir olgu olduğunun söylenmesi ve bunun ise tüketimle olabileceğine dair bir algının yaratılması ile mümkün olmuştur. Sonuçta sağlık ve tüketim ilişkisi de tüketim toplumu dinamikleri içinde işleyen süreçlerle açıklanabilmektedir.

Kaynakça

Applbaum, Kalman (2011). Sağlıkta Küresel Pazarlama: İlaç Entrikaları, *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları*, (Hazırlayan: Leo Panitch - Colin Leys),(Çeviren: Umud Haskan), İstanbul: Yordam Kitap.

Bauman, Zygmunt (2001). Parçalanmış Hayat Postmodern Ahlâk Denemeleri (Çeviren: İsmail Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bilton, Tony vd. (2008). Sosyoloji (Çeviri Editörü: Kemal İnal), İstanbul: Siyasal Yayınevi.

Cirhinlioğlu, Zafer (2003). Post-Modern Çözülüş ve Sağlık, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt V, Sayı:1, 131-148.

Cockerham, William, C. ve Ritchet, Ferris, C. (1997). Dictionary of Medical Sociology, Westport: Greenwood Pres.

Conrad, Peter (2007). The Medicalization of Society, USA: The Johns Hopkins University Press.

Çabuklu, Yaşar (2004). Toplumsalın Sınırında Beden, İstanbul: Kanat Kitap.

Çınarlı, İnci (2008). Sağlık İletişimi ve Medya, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Deppe, Hans - Ulrich (2011). Sağlık Hizmetlerinin Doğası: Metalaşmaya Karşı Dayanışma, *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları*, (Hazırlayan: Leo Panitch - Colin Leys) (Çeviren: Umut Haskan), İstanbul: Yordam Kitap.

Ersoy, Tolga (2001). Tıp ve Yabancılaşma, *Toplumbilim, Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı:13, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Fişek, Nusret, H (1983) Halk Sağlığına Giriş, Ankara: Hacettepe Üniv. - Dünya Sağlık Örgütü Hizmet Araştırma ve Araştırmacı Yetiştirme Merkezi Yayını.

Gabe, J - Bury, M - Elston, M (2004). Key Concepts in Medical Sociology, London: Sage Publications.

Giddens, Anthony (2005). Sosyoloji, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Güleç, Cengiz (1990). Tıp Eğitimi, Hekim Kimliği ve Sağlık Bilinci, *Sağlık ve Toplum*, Sayı:1, Ankara.

Kaya, Şehriban, Ş. (2011). Televizyonda Kadın, Sağlık ve Hastalık, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, sh:118-150.

Kızılcılık, Sezgin (1995). Postmodernizm ve Alternatif Tıp I, *Birikim Dergisi*, Sayı:80, ss:38-47.

Küçükusta, A. Rasim (2008). Biri Bizi Hasta Ediyor, İstanbul: Hayy Kitap.

Leys, Colin (2011). Sağlık ve Kapitalizm, *Kapitalizmde Sağlık Sağlıksızlık Semptomları*, (Hazırlayan: Leo Panitch - Colin Leys), (Çeviren: Umut Haskan), İstanbul: Yordam Kitap.

Mechanic, David (1978) Medical Sociology, New York: The Free Pres.

Moynihan R. ve Cassels A. (2006). Daha Çok İlaç Satmak İçin Hastalıklar İcat Edelim, (Çeviren: Fikret Başkaya), (http://www.sendika.org /yazi.php?yazi_no =7501)(Erişim Tarihi: 05.05.2012).

Özdemir G. Y ve Özdemir A. M. (2006). Medya ve Sağlık: Patolojik Bir İlişki, *Toplum ve Hekim*, Cilt:21, Sayı:1.

Öztek, Zafer (2001). Sağlıkta Kavramlar Sağlık Kavramı ve Sağlık Hizmetleri, *Yeni Türkiye*, Mayıs-Haziran 2001, Yıl:7, Sayı:39, ss:294-298.

Sezgin, Deniz (2011). Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sönmez, Mustafa (2011). Paran Kadar Sağlık Türkiye’de Sağlıkın Ticarileşmesi, İstanbul: Yordam Kitap.

Şenatalar, Burhan (2003). Sağlık Ekonomisine Genel Bakış, *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4) Özel Eki.

Turner, S.Bryan (2001). Kapitalizm Sınıf ve Hastalık (Çeviren: Aylın Dikmen), *Toplumbilim Sağlık Sosyolojisi Özel Sayısı*, Sayı:13

Turner, Bryan, S. (2011). Tıbbi Güç ve Toplumsal Bilgi (Çeviren: Ümit Tatlıcan), Bursa: Sentez Yayıncılık.

Yıldız, Özkan (2008). Küreselleşme Sağlık ve Toplum, *Gaziantep Tıp Dergisi*, Cilt:14, Sayı:1.

Zola, Irving, K (1994). Sağlık ve Köreltici Tıp, *Profesyoneller İktidarı* (Çeviren: Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları.